

Husserl som sosiolog

Den sosiologiske vendinga hjå Husserl og tilrettelegginga av eit fenomenologisk perspektiv i human- og samfunnsvitskap¹

Kåre Fuglseth

førsteamanuensis

Lærerutdanning, kunst- og kulturfag, Profesjonshøgskolen. Høgskolen i Bodø

kaare.fuglseth@hibo.no

Abstract

Husserl as a sociologist. The sociological turn of Husserl and the application of a phenomenological perspective in the social sciences.

The article presents new aspects of the Husserlian phenomenology now evident in present day philosophical studies of Husserl that build on the later Husserl and publications in the Husserliana-series of his extant manuscripts. It argues that these studies demonstrate aspects of phenomenology far more interesting for the social sciences than what has been realised until now. In these writings Husserl thoroughly discusses the lifeworld and intersubjective conditions for knowledge and they show clearly that Husserl no longer can be regarded as a methodological solipsist, but as a true social philosopher and social constructivist. Several common misapprehensions of Husserl in much sociological theory may now be addressed. The main challenge for sociologists lies in applying this phenomenological perspective in empirical studies in relation to questions concerning terminology, methodological principles and models of explanation. To answer this challenge, the article first presents and criticises a traditional sociological evaluation of Husserl and points to the fact that Husserl did change his philosophy during his lifetime. The image of a new Husserl that we see today makes evident that we now may combine his theories with other sociological theories long believed to be only inspired by parts of his philosophical insights. Scholars like Alfred Schütz, Peter Berger, Thomas Luckmann and others have been more in a close relationship with Husserlian philosophy than they themselves probably imagined. Their theo-

ries may therefore more than any other theories today be seen as truly based on Husserlian principles and may demonstrate to us some methodological principles in applying the phenomenological perspective in relation to empirical studies. The article exemplifies this by presenting the notion of horizon in combination with the system of relevance in Schütz and with parts of the sociology of knowledge by Berger and Luckmann.

Keywords: Phenomenology, Schütz, methodology, constructivism

Om å ta Husserl på alvor

Det er no over 100 år sidan fenomenologiens opphavsmann, matematikaren og filosofen Edmund Husserl (1859-1938) gav ut si første bok om fenomenologi, *Logiske undersøkingar* (Husserl 1984a, 1984b). Med dette braut han ikkje berre radikalt med alt han var kome fram til tidlegare i forskinga si med doktorgrads- og habilitasjonsarbeid, han gjekk òg ut mot grunnleggjande trekk ved gjeldande teoriar om studiet av menneske og samfunn. Han ønskte å bygge opp den filosofiske tenkinga frå grunnen av, ikkje noko mindre enn å lage ein ny kunnskaps- og vitskapsteori. Teoriane hans inspirerte mange, og dei tok med tida fleire ulike vegar, noko som ikkje gjer det lett å orientere seg om fenomenologi generelt i dag. Vi finn att teoriane hans i retningar som eksistensialisme, hermeneutikk, sosialkonstruktivisme, nærleiksetikk og dekonstruksjonisme, slik at det no er meir vanleg å snakke om ei fenomenologisk rørsle med eit felles perspektiv (Spiegelberg 1994).

Fenomenologien åt Husserl utvikla seg òg til å verte ein kritikk av alt som kunne smake av positivism og særleg av psykologismen, til dømes at matematikk kan forklarast empirisk-psykologisk. Dette var ikkje det første opprøret mot naturvitskapleg imperialism, kartesiansk dualisme og positivism i neokantiansk støyping, men det var vel det kraftigaste eller mest gjennomførte til då. Husserl nytta resten av livet sitt til å tenkje gjennom konsekvensane av dei første oppdagingane sine som hadde ført han fram til *Logiske undersøkingar*. Han ville stable på beina igjen kvalitetane i livsverda som det grunnleggjande, og han peika på det filosofiske og etiske grunnlaget for vitenskap samt den krisa som hadde oppstått då medvitet om dette grunnlaget vart mangelføre. Innhaldet i dette livslange generaloppgjeret med den mekaniske overføringa av dåtidas naturvitskaplege tankegang til menneske- og samfunnsforskning burde i utgangspunktet vere lovande for alle som er opptekne

av forholdet mellom filosofi, teori og metode. I dag kan ein likevel få inntrykk av at Husserl er meir eller mindre avskriven. Innføringsbøker om samfunnsvitskapens vitskapsfilosofi plar ikkje nemne han, medan ein gjerne nemner dei som han bygde på og dei som igjen bygde på filosofien hans, t.d. ved å gå direkte frå Dilthey til Gadamer (Gilje & Grimen 1993:143). Rett nok kjenner vi att synspunkta hans i andre retningar. Teorien om livsverda si meaning som utgangspunkt for kunnskap vart samstundes eller på eit seinare tidspunkt utvikla av andre og uavhengig av Husserl, som hjå Charles S. Peirce og Ludwig Wittgenstein (jf. Dalseth 1972:45). Så det kan vere vanskeleg å vite om vi skal kalle desse ideane fenomenologiske eller ikkje når dei dukkar opp i samfunnsvitskaplege samanhengar. Den sterkaste påverknaden til no frå Husserl på sosiologiske teoriar er vel heller indirekte enn direkte. Når han dukkar opp, kjem det mindre som tilslutnad enn som korreksjon og negativ kritikk, til dømes frå sosiologar som Habermas og Bourdieu.

Men spørsmålet eg stiller i denne artikkelen er om det ikkje no er på tide at vi tek Husserl *langt* meir på alvor som kritisk dialogpartner i arbeidet med vitskapsteorien (ontologien, epistemologien og metodologien) og i dei empiriske analysane innanfor humaniora og samfunnsvitskap. Er Husserls eigen fenomenologi meir lovande enn mange til no har trudd? Typisk nok kom Arne Næss i filosofihistoriebøkene sine aldri fram til livsverdsperspektivet hjå Husserl (jf. siste utgåva, Næss 2001:638–659), og dette var bøker som prega norske intellektuelle i fleire tiår etter den 2. verdskrigen. Østerberg (1966/1972) drøfta Husserls filosofi langt meir inngåande, men konkluderte med ei usikker avvising (1972:55). Slik eg les Østerberg var han meir på line med Husserl enn det han var klar over, og det er særleg utviklinga innan Husserl-forskinga dei siste 10–20 åra som peikar på andre og sosiologisk sett meir interessante sider ved Husserls filosofi enn det ein kan få inntrykk av ved å lese resepsjonshistoria for teoriane hans dei siste 60 åra (jf. Zahavi 2001b, 2001a). I denne forkinga ser vi ein Husserl-renessanse som eg trur vil få verknader òg i human- og samfunnsvitskapane.

Den nye Husserl-forskinga har nemleg peika på sider ved perspektivet hans som klårt opnar opp for å bruke det ikkje berre i grunnlagstenking, men òg meir direkte i empiriske analysar. På mange måtar går filosofien hans, med sitt sterke antipositivistiske drag, rett inn i dagens diskusjon om kvalitativ og kvantitativ forking (jf. Widerberg 2007). Akkurat korleis han kan hjelpe oss utover reint filosofiske vurderingar i vitskapsteorien, finst det ikkje detaljerte oppskrifter på. Så langt eg kan sjå er det få som har arbeidd systematisk med strategiar kring over-

føringa frå fenomenologisk filosofi til empiriske analysar (men sjå Rehorick & Bentz 2008). Med strategi tenkjer eg på korleis ein skal leggje til rette for perspektivet i høve til terminologi, metodologiske prinsipp og forklaringsmodellar.

I denne artikkelen skal eg peike på nokre slike strategiar i lys av den nye Husserl-forskinga. Dette skal eg gjere ved først å sjå litt på den tradisjonelle kritikken av Husserls filosofi (del 2). Deretter skal eg presentere den sosiologiske vendinga hjå Husserl, ei vending som ikkje er godt kjend. Denne relativt nye tolkinga av Husserl viser korleis han gjennom ulike reduksjonar kom fram til dei fenomenologiske og *allmenngyldige* innsikter om intersubjektivitet (del 3). Vår forståing av desse innsiktene, både dei såkalla eidetiske og dei transcendentale, vil vere avgjerande for val av strategiar i empirisk forskingsverksemd. Til slutt skal eg konkretisere dette ein smule med nokre utvalde døme frå den sosialfilosofien som alt har vore fenomenologisk orientert, særleg frå Alfred Schütz. I lys av det vi no veit om Husserls filosofi, kan vi knyte teoriane i denne fenomenologisk orienterte sosiologien tett opp til Husserl på ein måte representantane for han sjølv ikkje alltid har vore klar over, og på dette viset betre utnytte potencialet som ligg i perspektivet (del 4). Det er fleire sider ved Husserls filosofi som framleis ligg uutforska for human- og samfunnsvitskapane, og av di det er snakk om allmenngyldige innsikter, vil desse kunne få konsekvensar for analysen av ei rad forskingsområde, i den grad dei ikkje alt har fått det. Eit godt døme på korleis ein kan gjere dette er førestellinga om horisont, ei førestelling eg i den siste delen artikkelen skal følgje frå det fenomenologiske opphavet og over i grunnleggjande sosialfilosofi og metodologi.

Kritikken av Husserl

Tradisjonell kritikk av Husserl seier at han ikkje vart den redningsmannen for vitskapen som han sjølv kanskje hadde tenkt han skulle verte, men at han snarare vart metodologisk solipsist (jf. Skjervheim 1976:18). Når ein først vender blikket innover i seg sjølv, til subjektet og medvitsstraumen, til det reine ego, slik Husserl gjorde, verkar det jo unekteleg vanskeleg å tenkje sosiologisk. Det medvitet Husserl skildrar, fører snøgt til eit subjekt som er einsamt og åleine, apolitisk og asosialt. Om vi tolkar Husserl slik, vert han til sjuande og sist uinteressant for sosiologien og tilgrensande disiplinar, trass i hans generalløpprør med positivismen frå 1800- og byrjinga på 1900-talet. Husserl vert i denne tankegangen berre forlauparen og inspirasjonskjelde til meir sentrale

filosofar og sosialteoretikarar i det 20. hundreåret som Scheler, Ingarden, Heidegger, Gadamer, Sartre og Ricoeur, Gurwitsch, Arendt og Levinas (sjå Bengtsson 1993, 1998). Han vert *ein* av mange impulsar for Habermas (1981:182).

No finst det sosialfilosofar som medvite tok i bruk innsikter direkte frå Husserl. Alfred Schütz (1899-1959) bygde på eit fenomenologisk perspektiv i forsøket sitt på å sameine tysk (Weber) og amerikansk sosialpsykologi og filosofi (James, Mead og Dewey). Den norske sosiologen som arbeidde i same miljøet som Schütz ved New School for Social Research i New York, Arvid Brodersen, er òg eit døme på inspirasjonen frå Husserl (Brodersen 1994). Schütz gjer det ein kan oppfatte som ei fenomenologisk vending av sosiologien og ei sosiologisk vending av fenomenologien. Schütz vil måtte vere sentral i all fenomenologisk orientert sosiologi, men òg han tok avstand frå Husserl på nokre sentrale punkt. Han tok avstand frå det han oppfatta som eit forsøk hjå Husserl på å nå fram til eit ego utanfor tid og rom med apodiktisk (utvileleg) kunnskap og innsikter i transcendentale vilkår som kunne vere grunnlaget for all vitskap eller sikker kunnskap. Den svenske fenomenologen Jan Bengtsson kritiserer Schütz for ikkje å ta stilling til problemet om kunnskapsgrunnlaget frå eit slikt ahistorisk ego og supersubjekt. Men Schütz tok bestemt avstand frå denne førestellinga (Schütz 1964b:51-91; sjå Barber 2004).

Den franske fenomenologien er eit kapittel for seg i saga om den fenomenologiske rørsle. Sosiologen Thierry Blin skriv i innleiinga si til ei utgåve av Schütz-artiklar at Schütz jamvel "sekulariserte" fenomenologien (Schütz 2007:15). Blin tenkjer då på dei "religiøse" sidene ved fenomenologien slik mange oppfatta det, der ego-et fekk suverene, ja – tilnærma guddommelege innsikter. Skildringa av Husserl frå Blin går i same retning som skildringa hjå Schütz og Bengtsson og ei rad andre, der Husserls fenomenologi mest har historisk interesse. Dei tenkjer at vi kan lære meir av andre fenomenologar enn av han. Det var òg særleg i forhold til teorien om det ahistoriske og transcendentale egoet at husserlstudenten Heidegger ikkje var samd med læraren sin (Zahavi 2001b). To andre filosofar som òg uttrykkjer misnøye med Husserl på dette og andre punkt er Gadamer (1990) og Ricoeur (1991). Merleau-Ponty (1945) verkar vere heilt på line med den Husserl vi no kjenner. Den einaste som kanskje har rokka Husserls fenomenologi i grunnvollane på hans eigne premiss er Jacques Derrida, som tek avstand frå sentrale fenomenologiske omgrep som horisontsamansmelting, essens og identitet, og som mellom anna kritiserte Husserl for ikkje å ta på alvor skrifa si rolle (l'écriture). Husserl er for Derrida både inspirasjonskjelde og motstandar, for samstundes som Hus-

serl gjorde viktige grep, meinte Derrida at Husserl var fanga i logosentrismen og nærværets metafysikk, som han kalla det (Derrida 1973). Sett frå fenomenologien åt Husserl og hermeneutikken frå Gadamer vil ein vel seie at dekonstruksjon er nødvendig, men at han alltid føreset ein identitet vi kan dekonstruere frå, ein essens som det til sjuande og sist heller ikkje er mogeleg å gjere seg heilt fri frå sjølv om han kan endrast (jf. nedanfor om svake essensar). Det som kjenneteiknar livsverda er nettopp fråværet av tvil på verdas eksistens og essensielle samansetnad.

I pedagogisk litteratur om forskingsmetodar og forskningsteori kan referansar til fenomenologi eller fenomenologisk hermeneutikk anten vere fråverande (Kvernbekk 2005; Creswell 2008) og altså ikkje rekna som viktig nok, eller vere rekna som ein metode blant fleire (Gall, Gall & Borg 2003; Postholm 2005; Creswell 2007). Det går nesten heller ikkje an å opne ei metodebok i samfunnsfag utan å finne ei liknande negativ vurdering av sentrale punkt i Husserls fenomenologi. Den danske metodeboka frå Järvinen og Mik-Meyer "Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv" (2005) følgjer til dømes ei oppfatning som snevrar fenomenologi inn til eit reint subjektivistisk perspektiv. Då er det lett å ta avstand frå han. Järvinen og Mik-Meyer seier at dei vel å ikkje ta i bruk fenomenologiske grep som å gå "ind i verden" eller "'ind" i forskjellige aktørers "livsverden". Samstundes definerer dei Berger og Luckmanns sosialkonstruktivisme som ikkje-fenomenologi, endå desse forfattarane klårt ser på seg sjølve som fenomenologisk orienterte. I metodeboka omfamnar forfattarane Berger og Luckmann utan å skjule til det faktum at for desse er livsverda utgangspunkt og kritisk mål for forskinga. I fransk sosiologi er Bourdieu eit døme på ein sosiolog som vi kan seie tenkjer fenomenologisk-sosiologisk utan å vere klar over at det er det han gjer, og ironisk nok tok han òg avstand frå fenomenologien åt Husserl (jf. Endress 2005).

Trass i all denne kritikken ser det samstundes ut til at eit fenomenologisk perspektiv fascinerer mange empirikarar, særleg dei som driv analysar med og av eit brukar- eller aktørperspektiv. I profesjonsutdanningane med vekt på synet åt klienten, pasienten, eleven, studenten o.l. og på perspektivet frå yrkesutøvarar som sakshandsamar, sjukepleiar, hjelpepleiar, lækjar, politi, lærar o.l., verkar fenomenologiens egologiske utgangspunkt utan tvil forlokkande (jf. Bengtsson 1993; van Manen 1997; Bengtsson 1998, 1999; van Manen 2002; Søndena 2004; Bengtsson 2006). Men som Lester Embree (2007:viii) peikar på, fenomenologien er først og fremst ei tilnærming i form av ein refleksiv analyse og ikkje eit sett med omgrep vi kan anvende på nokre utvalde om-

råde. Fenomenologi vert fort elles berre *ein* teori blant mange, noko ein kan bruke eller late vere, men i utgangspunktet var fenomenologien langt meir ambisiøs enn som så, og noko av denne ambisiøse haldninga finn vi òg att i dagens fenomenologar.

Nytolkinga av Husserl som utfordring

Eit vesentleg poeng i den seinare Husserl-forskinga og for filosofiske fenomenologar i dag er at publiseringa av etterlatne manuskript og upubliserte manuskript gjev oss *ny* innsikt i kor langt Husserl kom i utviklinga av filosofien sin (Zahavi 2001b; Held 2003; Zahavi 2003). Husserl publiserte ikkje mykje, noko som delvis har samanheng med at han med sin jødiske bakgrunn fekk låneforbod på biblioteket og publiseringsforbod i nazi-Tyskland. Dette forbodet var eleven hans, Martin Heidegger, om ikkje skuld i, så i alle fall delaktig i. Delvis har mangel på publikasjonar samanheng med at Husserl var ein prøvande filosof som ikkje alltid førte skriveria sine heilt fram til publisering. Som kjend vart heldigvis alle dei upubliserte manuskripta (40 000 sider) smugla til eit kloster i Leuven i Belgia før krigen, der Husserl-arkivet dei siste femti åra sakte, men sikkert har publisert dei viktigaste i serien Husserliana. Alle hovudbøkene Husserl gav ut om fenomenologi medan han levde, kalla han typisk nok innføringar. Med publikasjonane av skriftene hans i Husserliana kan vi seie at det var først langt ut på 1990-talet forskarfellesskapen var i ein posisjon der ein kunne vurdere den samla innsatsen frå Husserl. Den danske fenomenologen Dan Zahavi (2001b:11) peikar likevel på at jamvel i dag er husserlforskinga ein open affære for ”en kan aldri vide, om der pludselig dukker manuskripter op, som underminerer ens tolkning”.

I hovudsak har det utvikla seg to ulike måtar å tolke Husserl på: Ein fundamentalistisk og ein holistisk eller ikkje-fundamentalistisk måte (jf. Føllesdal 1993; Føllesdal & Walløe 2000:102–103; Fuglseth 2007). Den fundamentalistiske tolkar Husserl slik han mest står fram i tidlege publikasjonar før boka *Die Krisis der europäischen Wissenschaften* (Husserl 1962), medan den ikkje-fundamentalistiske tolkinga meir ser på *Krisis* og dei etterletne manuskripta med sosialfilosofiske tematiseringar publiserte i Husserliana (jf. Husserl & Kern 1973). Det var i *Krisis* omgrepet *livsverd* (Lebenswelt) vart presentert offentleg i større breidde, sjølv om tanken kanskje var med heilt frå byrjinga (Zahavi 2001b). Ordet fundamentalistisk i denne samanhengen viser til ord-

skiftet om kva Husserl sjølv meinte om rekkjevidda av sine eigne teoriar. Såg han på filosofien sin som det som skulle garantere sikker kunnskap i alle samanhengar (fundamentalistisk) eller skulle filosofien berre vere eit sikkert grunnlag for kunnskap (ikkje-fundamentalistisk). Det er ein liten, men sær viktig skilnad i desse to formuleringane. Den siste peikar på innsikter som vi ikkje kan tvile på utan å kome inn i sjølvmotseiingar.

Dagens ikkje-fundamentalistiske forskning på Husserls filosofi legg hovudvekta på den såkalla seine Husserl, den Husserl som sette seg føre å skildre vilkåra for kunnskap som *sosial* kunnskap. Vi kan kanskje seie at heile fenomenologien i denne tolkingstradisjonen vert sett på som ein sosialkonstruktiv grunnlagsteori der verda er intersubjektivt konstituert, utan at ein vert korkje skeptikar eller relativist. Det var ikkje berre det transcendentale egoet Husserl ville utforske, men òg det transcendentale intersubjektive. Zahavi (2001b:184ff) peikar nettopp på dette i presentasjonen sin av fenomenologien, og han siterer det Husserl sjølv skreiv i samband med boka *Krisis*:

Tolker man den transcendentale subjektivitet som det isolerede jeg, og overser man i overensstemmelse med den Kantianske tradition hele opgaven om at begrunde det transcendentale subjektfællesskab, er enhver forhåbning om at nå en transcendental selv- og verdenserkendelse gået tabt.²

Dette er sjølv sagt ein heilt anna Husserl enn det vi er vande med å tenkje på. Innsiktene i desse intersubjektive grunnvilkåra formulerte han i omgrep som *tid*, *kropp*, *horisont*, *historisitet*, *generativitet*, *normativitet* og *tradisjon* (Husserl 1973b; Zahavi 2001b:184ff, 2003). Når det viser seg at han var oppteken av historiske forhold og tradisjon som konstituerande element, skjønar vi at filosofien hans har teke opp forholdet til det empiriske, noko som òg lover godt for vidare studiar av Husserl som sosialfilosof og tilretteleggar av empirisk forskning. Det første som skjer når fenomenologen vender blikket inn i medvitsstraumen, er at han eller ho oppdagar at subjektet er historisk og sosialt situert:

Det som jeg originalt frembringer på egen hånd (urstiftende) er mit eget. Men jeg er et "barn av tiden", jeg er i et omfattende vi-fællesskab, der har sin tradition, og derved på anden vis et fællesskab med de generative subjekter, med de nærmeste og fjerneste forfædre. Og de har "virket" på mig. Jeg er, hvad jeg er som arving.³

Problemet er, slik eg tolkar dette, ikkje at vi er arvingar, men at vi ikkje veit dette og ikkje kjenner arven. Formuleringar om slike intersubjektivt konsti-

tuerte fenomen som arv vert hovudresultatet frå analysen av den heilt grunnleggjande intensjonalitetsteorien i fenomenologien. Intensjonalitetsteorien peikar som kjend på at medvitet alltid er retta (*intentio*) mot noko og har ingenting å gjere med intensjonar som føremål eller hensikt. Det er på bakgrunn av intensjonalitetsanalysen at ein i fenomenologien meiner at det ikkje lenger er mogeleg å operere med noka form for kartesiansk eller kantiansk todeling av verda. Tradisjonelle epistemologiske diskusjonar med bakgrunn i kartesiansk dualisme vert difor heller ikkje lenger så interessante, anna enn som kritikk.

Livsverda, som er utgangspunkt for all forståing, er heller ikkje ahistorisk, men endrar seg. Teorien om at livsverda endrar seg, har på si side ein annan status enn påstanden i setninga "livsverda endrar seg". Livsverda utviklar seg samstundes som ho på ein eller annan måte alltid danner grunnlaget for all kunnskap. Noko må vi alltid føresetje som fastlagt, og det var òg der Husserl sette inn hovudarbeidet sitt med transcendentalfilosofien.

Kan vi så konkludere med at teoriane hans må verte tolka som sosiologisk grunnlagsteori? Utan tvil, ja. Husserl gjer ut frå denne tolkinga sjølv det vi kan kalle ei sosiologisk vending i fenomenologien. Det er førestellinga om "livsverda" og avleidde omgrep som "omverda", "medverda", "det vanlege livet", "kvardagen" (*Lebenswelt* og *Alltagswelt*) *kombinert* med intersubjektive, transcendentale vilkår for konstitusjonen, som meir enn noko til sist vart bestemmende for Husserls filosofi. Det er òg denne såkalla *seine* Husserl som no vert human- og samfunnsvitskapleg interessant.

Men fenomenologi er jo teoriar med formuleringar på eit rimeleg høgt abstraksjonsnivå, noko som gjer at tilretteleggjinga av perspektivet i empirisk forskingsverksemd ikkje er opplagt. Omgrep frå Husserl som medverda, tid, kropp og horisont uttrykkjer sider ved analysen som er grunnleggjande når verda vert konstituert. Desse er universelle i den tydinga at alle menneske "brukar" dei. Sjølv om vi meiner at dette perspektivet frå Husserl verkar lovande sosiologisk sett, er det likevel vanskeleg å ta stilling til nytteverdien for empirisk forskning generelt utan at vi først prøver å konkretisere det ein smule. Eit godt døme på dei utfordringane vi då står overfor er teorien om at kroppen konstituerer mening. Vi kan innsjå at dette er korrekt ved å peike på at det motsette er meningslaust. Eg innser lett at utforminga av kroppen min konstituerer livsverda mi. Skjer det endringar med den kroppen eg har, skjer det òg endringar med vilkåra som den sosiale konstitusjonen følgjer. Misser du synet, må du orientere deg på ein anna måte enn om du ser godt. Slike sys-

punkt er særleg vortne utvikla etter kroppsfenomenologien åt Merleau-Ponty (1945). Men det at kroppen er eit vilkår for meining kan bli teke som ei nokså enkel innsikt. Det verkar òg relativt trivielt å seie at vi positivt eller negativt byggjer oppfattingane våre på tidlegare oppfattingar og arv, t.d. gjennom overleverte og institusjonaliserte handlingsmønster eller tradisjonar, eller at vi ikkje kan unngå å operere med ei oppfatting av at noko er normalt (uavhengig av innhaldet i dette normale). Men no er teoriane om dei transcendentale inter-subjektive vilkåra meir intrikate enn dei kan verke i første omgang. Kropp er til dømes ikkje noko vi brukar for å skape meining, men meining er opplevd meining gjennom kroppen. Meininga er kroppsleg konstituert, noko som er ei langt meir sofistikert formulering og av den grunn ikkje så enkel å overføre til analysar av enkeltsituasjonar, hendingar og handlingar.

For å kunne overføre lyt vi kjenne til Husserls eigen filosofiske framgangsmåte, og vi må byrje med det han kallar reduksjon. I reduksjonen skal vi føre forståinga av fenomenet attende (=reducere) til det Husserl kalla *sakene sjølve*. Ordet for denne fenomenologiske eller filosofiske hovudmetoden, reduksjon, er sannsynlegvis ikkje heldig, det dreier seg heller om *utviding* av oppfattinga enn innskrenking (jf. Zahavi 2001b), og då er det kanskje òg lettare å skjønne. Gjennom denne utvidinga av perspektivet vert vi merksame på at vi oppfattar meir enn vi sansar, og ei utforsking av dette ekstra er sentralt i fenomenologien. Utgangspunktet for denne teoretiseringa er den mundane eller "verdslege" sfæren. Gjennom det grepet om fenomenet som Husserl kalla *epoché* eller parentesetting slepp vi engasjementet vårt til verda, dvs. vi let vere å allereie vite kva det heile dreier seg om. Det same grepet gjer Derrida (1973:81):

It is true that for me Husserl's work, and precisely the notion of *epoché*, has been and still is a major indispensable gesture. In everything I try to say and write *epoché* is implied. I would say that I am constantly trying to practise this whenever I am thinking and writing. I think it is the condition for thinking and speaking. This does not mean that I think the *epoché* is the last word. I do have questions about it, but I think that the suspension of the thesis, of the judgment, and the attention paid to phenomenality is the elementary and indispensable condition of every step that I take. So it is correct to say that I am true to Husserl from this point of view.

Epochéen er byrjinga på tilbakeføringsutvidinga ("reduksjonen") og fører analysen til allmenngyldige innsikter gjennom ein variasjonsprosedyre for å finne dei konstituerande elementa i meininga. No er ikkje Derrida med lenger, men

det er likevel interessant at han går attende til Husserl når han skal peike på opphavet til det ubestemmelegebare (på engelsk *undecidability*, *ibid.*).

Utvidinga av perspektivet er det som i den fenomenologiske metoden fører til det allmenngyldige eller den *eidetiske intuisjon og sfære*. Men Husserl går endå lenger inn i analysen av livsverda ved å finne det felles allmenngyldige ved det allmenngyldige i intensjonaliteten. Med denne andre reduksjonsutvidinga går vi over i den *transcendentale sfæren*. Den eidetiske og transcendentale reduksjonen utgjør til saman det vi kallar den fenomenologiske reduksjonen (jf. Føllesdal 1993). Det er i desse særeigne reduksjonsutvidingane at fenomenologiens grunnleggjande trekk ligg som filosofisk metode, det som med dagens kunnskap om Husserl no best kan bli karakterisert som ein sosialfilosofisk metode. Meir spesifikt kan vi gjere som Spiegelberg (1994:682) og dele den filosofisk-fenomenologiske analysen i sju trinn. Med bakgrunn i innsiktene frå denne reduksjonsutvidinga kan vi byrje diskusjonen om kva konsekvensar resultata av analysen får for human- og samfunnsvitskapane.

Eidetiske innsikter som ordningsprinsipp

Det vi ser i lys av dei etterletne manuskript frå Husserl er altså at han var på line med fleire av dei som i ettertid har kritisert han, slike som Habermas og Apel. Ja, at han kanskje kom lengre enn dei i sitt teoretiske arbeid, som Zahavi (2001b) hevdar. Desse "nye" sidene ved Husserl gjer òg at vi må vere uhyre skeptiske til presentasjonar av Husserls filosofi skrivne før 1990-talet, før alle dei viktigaste gjenverande verka hans vart offentleg tilgjengelege utanfor arkiva. Dette gjeld òg franske filosofar som Ricoeur og Derrida, som elles går for å vere habile husserlforskarar. Schütz og Husserl kan ikkje lenger seiast å vere i strid med kvarandre når det gjeld synet på det transcendentale ego og intersubjektivitet.

Samstundes har vi i denne "sosiologiske" fenomenologien frå Husserl teoriar som vi ikkje treng empiriske eller statistiske undersøkingar for å godta. Dei kjem som resultat av ein analyse med utgangspunkt i intensjonaliteten eller vår væren-i-verda (*im-Welt-sein*), som Heidegger uttrykte det. Fenomenologiske analysar fører til omgrep på eit relativt høgt abstraksjonsnivå. Essensen av fenomenet innanfor parentesane er allmenngyldige innsikter frå den eidetiske og den transcendentale sfæren. Empirikaren sin jobb er no å fjerne parentesane som vart sett for å kome til essensen. Etter først å ha sett seg inn

i det filosofiske perspektivet, må empirikaren ta den nye innsikta om det transcendentalt intersubjektive tilbake til arbeidet med det sosiale feltet. Spørsmålet er sjølvsagt kva dette tyder i praksis. Kva er det som skulle vere så sosiologisk spesielt med slike innsikter, og kva kan vi eigentleg bruke dei til?

For å skjønne relevansen av denne filosofien for empirisk forskning på menneske og samfunn må vi først innsjå at intensjonalitetsanalysen og den fenomenologiske metoden elles, berre er byrjinga på den filosofiske analysen. Innsiktene som kjem som resultatet av denne metoden, er for det andre òg berre dei minste byggjesteinane i kunnskapen vår om verda og oss sjølve i henne. For dei som ikkje er fagfilosofar, kan desse resultata av analysen ofte vere vel så interessante som den filosofiske metoden, men det er neppe urimeleg å krevje at vi må kjenne perspektivet vel for å kunne finne dei gode metodiske strategiane. Filosofen finn omgrep som skildrar allmenngyldige innsikter i og frå livsverda, men dei er allmenngyldige på ein slik måte at dei ikkje kan brukast som logiske premiss i årsaksforklaringar på enkelthandlingar og situasjonar. Dei er universelle, og viser det seg at dei ikkje er det, må vi endre på dei. Korleis vi legg til rette for innsiktene frå dette perspektivet i analysar av sosiale situasjonar er ikkje gjeve som ein fasit eller spesifisert metode som skulle sikre eit sant resultat.

Vi kan vi få mange hint om konkrete tilretteleggingar av perspektivet ved å samanlikne Husserls sosialfilosofi med dei sosiologane som bygde vidare på filosofien hans for bruk i analysar av det moderne samfunnet. Eg tenkjer då særleg på Alfred Schütz (1899-1959) og studentane hans ved New School for Social Research i New York med Peter L. Berger og Thomas Luckmann i spissen, der den nemnde Brodersen òg arbeidde.⁴ Det finst i dag små leirar av slike fenomenologisk orientert sosiologiske fagmiljø her og der i europeiske land som Frankrike (Blin 1995, 1999, 2007), Tyskland (Schnettler 2004; Knoblauch 2005; Endress 2006; Knoblauch, Schnettler, Raab & Soeffner 2006; Schnettler 2006), Noreg (Karlsaune 2005; 2007) og i USA (Altheide 1977; Embree 1988, 1997). Schütz prøvde systematisk å kartlegge alle sosio-fenomenologiske vilkår frå den eidetiske sfæren. Dei eidetiske teoriane hans er bygde på Husserls transcendentalfilosofiske utgreiingar, særleg frå fenomenologisk tid- og romfilosofi (Schütz 1971).

Analysen av korleis livsverda vert konstituert seier at livsverda alltid følgjer visse strukturar. Dette er jo òg tittelen på hovudverket åt Schütz: *Livsverdas strukturar*.⁵ Luckmann, som fekk oppdraget med å fullføre dette verket etter at Schütz døydd i 1959, seier det seinare på denne måten:

I samfunnsvitskap kjem alle grunnleggjande teoretiske og metodologiske problem frå det faktum at dei objektive sidene ved den historiske og sosiale verda har opphavet sitt i universelle strukturar i den subjektive orienteringa og i intersubjektiv handling i verda.⁶

Slike teoriar om vesensstrukturar i sjølve livsverda finn vi òg hos Husserl, men dei er lite utvikla og dei er fleirtydige, slik Zahavi tolkar det (Zahavi 2001b:195f). Schütz har med andre ord tematisert eit område der Husserl sjølv ikkje kom så langt. På dei fleste punkt var ikkje Schütz usamd med Husserl, men så veit vi jo òg at dei var i nær kontakt ein periode og skreiv til kvarandre, òg etter at Schütz takka nei til å verte Husserls assistent (Barber 2004). Schütz sjølv viste korleis ein reint konkret kan leggje til rette for det fenomenologiske perspektivet, t.d. i artikkelen om "Den framande" (Schütz 1964a) som tek opp fleirkulturelle problemstillingar.

I høve til den tradisjonelle striden mellom strukturalisme og poststrukturalisme kan vi seie at dette fører oss teoretisk sett til eit tredje alternativ. Ein vedkjenner seg visse essensielle strukturar i livsverda, men ikkje forsøka på å løyse dei opp totalt i motsetnader. Denne strukturteorien i fenomenologien er lett å mistyde, noko mange har gjort, det har ingenting med strukturfunksjonalisme eller språkleg orientert strukturalisme å gjere. Essensialismen i fenomenologien går ikkje på dette nivået (jf. Mohanty 1997). Essensen som fenomenologen meiner å finne, kan vi kalle svake essensar av di nye røynsler alltid er mogelege, og då kan essensen totalt endre karakter. Oppfattinga vår av ein terning vert ofte brukt i fenomenologisk litteratur som døme på at vi alltid føreset heile terningen (essensen terning) sjølv om vi berre ser den eine sida. Overført på sosiale fenomen vert dette straks meir komplisert. Sjølv når vi snakkar om terningar og ikkje til dømes om eit møte mellom to personar, vil dette i fenomenologisk tenking heller aldri verte ein heilt lukka prosess der vi når fram til ahistoriske innsikter. Essensen er fatta gjennom ein fenomenologisk tufta analyse, ikkje empirisk-statistisk eller ontologisk. Innan feministisk teori har Toril Moi (1998) lansert ei liknande alternativ løysing i høve til strukturanalysar og teoretiseringar av kjønn som er inspirert av fransk fenomenologi. Kroppen er fundamentalt tvitydig sosialt sett, seier ho, men det tyder ikkje at vi kan sjå heilt bort frå biologisk kjønn (1998:163). Husserl seier noko liknande om intersubjektivitet i høve til oppfattinga vår av "det same":

...enhver fremtrædelse, som jeg har, er på forhånd del af et åbent uendelig men ikke eksplicit realiseret omfang af mulige fremtrædelser af det samme, og disse fremtrædelsers subjektivitet er den åbne intersubjektivitet.⁷

Med utgangspunkt i tesen om ein open intersubjektivitet og ei livsverd i endring ser vi at problemet ikkje er å skulle forklare sosial endring, men å skulle forklare konstans. Oppfattinga av konstans kan her verte forklart ved hjelp av teoriar om sedimentering av kunnskap i vane, skjema og mønster. Til sjuande og sist bygger dette på Husserls tidsfilosofi om idealiseringa av "og så vidare" og "eg kan gjere det igjen" (jf. Schütz 1932). Det ligg òg ei forklaring i vårt doble grep om tidsforløpet: Den evige medvitsstraumen på den eine sida og vår evne til å stoppe og tenkje på den andre, det som er kalla "polytetisk" og "monotetisk" grep om tida (Schütz & Luckmann 1973:53-54). Typisk nok referer Giddens til denne fenomenologiske grunnteorien som *Garfinkels* "etce-tera clause" og ikkje Schütz eller Husserl sitt (Giddens 1984:66). Laffertys relativt tidlege kritikk av Berger og Luckmanns teori (1966) om manglande evne til å gripe endring, snur perspektivet på hovudet (Lafferty 1977:143). Dermed fell også Laffertys kritikk av den påståtte ontologiske nøytraliteten i perspektivet deira. Det Berger og Luckmann gjorde, var det same som Husserl gjorde og er på ein måte berre det alle gjer som presenterer ein vitskapleg teori: Avgrensar feltet og tek eit alternativt grep om det. Heller ikkje fenomenologien vil vere verdifrie, men som i all anna teoretisering er det her mogeleg å skilje mellom det verdifrie og det *verdidomfrie* i høve til spørsmåla i feltet ein undersøker. Tesen om det verdifrie er meningslaus, men det *verdidomfrie* som i fenomenologiens deskriptive analyse, er jo relativt vanleg i akademien. Det er ein del av det vitskaplege idealet å prøve å kartlegge alle relevante forhold på ein sakleg måte. Om vi kan stoppe der, er vel meir tvilsamt.

Tids- og kroppsfilosofien er som nemnd formuleringar frå ein analyse av den transcendentale sfæren. Eit døme frå Husserl på slike formuleringar er omgrepet horisont, eit ord som er sentral i Husserls analyse av tid og kropp. Det er ei førestelling som Gadamer (1990) nytta i teorien om horisontsamsmelting som ein generell tolkingsteori, og som jo alt har fått konsekvensar i sosiologisk metodetenking. Ei nærare forklaring av omgrepet horisont kan vise kvifor fenomenologien er interessant for human- og samfunnsvitskaplege analysar.

For det første er horisont definert slik at alle har ein horisont. Nordmannen på hytta i fjellet, kinesaren i Beijing, afrikanaren på bussen heim frå arbeid i byen, bonden på åkeren i Russland eller børsspekulanten i New York har forskjellige horisontar, men *alle* har dei ein horisont, både i tid og rom. Tesen om horisontar er utforma slik at du ikkje kan nekte for han og samstundes vere utan horisont. For det andre viser ikkje horisonten berre til det vi sansar, men

til alt vi oppfattar. Ordet kjem frå gresk og tyder skiljeline (gr. horizein=å dele, setje grense mellom). Husserl nytta omgrepet nettopp av di det seier noko om tihøvet mellom det vi sansar og det vi ikkje sansar, men forventar, altså mellom nærvær og fråvær – eit omgrepsspar som elles er sentralt i fenomenologien hans. Horisonten er ikkje berre det som trer direkte fram for meg, det er òg det som indirekte trer fram i og med det som direkte trer fram, som bakside i høve til framside. I intensjonalitetsanalysen ser vi at det aktuelle har med-eksisterande fråverande sider, som det heiter i fenomenologisk språkbruk (Zahavi 2001b:175).

Det sosiologisk interessante med horisont kjem fram når vi ser korleis Schütz utnyttar det i teorien om kvardagens relevanssystem. Dette systemet deler verda vår inn i område med ulik relevansstyrke, avhengig av kva for prosjekt vi har, om vi har eit prosjekt. Våre implisitte og eksplisitte oppfattingar av relevansen av det vi møter eller ventar å møte er ein del av horisonten. Relevanssystemet heng igjen nøye saman med typifiseringar i kvardagen frå tidlegare røynsler eller kunnskapslageret, og vitskaplege typologiar byggjer i grunnen berre vidare på denne typifiseringa frå livsverda. Relevanssystemet er viktig for å skjønne kvifor menneska handlar som dei gjer, og horisontomgrepet vert hos Schütz såleis det fenomenologiske grunnlaget for ein sosial handlingsteori (jf. Schütz & Zaner 1970; Luckmann 1992). Teorien om relevanssystemet er ein essensiell teori frå analysen av den eidetiske sfæren, eit system som vi i neste omgang kan finne att i konkrete relevanssystem, mitt relevanssystem, vårt eller andre sitt system. Då ser vi òg samanhangen mellom dei transcendentale og eidetiske innsiktene frå filosofien på den eine sida og dei potensielle innsiktene frå empiriske undersøkingar på den andre.

Teorien om relevanssystemet kan altså gje oss ein peikepinn på kva perspektivet kan gjere i analysen av konkrete situasjonar, og han gjev oss nokre prinsipp for den empiriske analysen, om kva for informasjon som kan vere mest interessant og korleis vi skal samle og analysere dette. Hankan ikkje seie oss kvifor éin person vert kriminell og ein annan ikkje, men i begge tilfelle kan det jo ha med arv å gjere. Overføringa frå allmenngyldige innsikter til analysar av sosiale situasjonar krev ein særleg omtanke som bruk av andre perspektiv i empiriske analysar ikkje fører med seg. Det liknar ikkje så mykje på andre teoriar vi kjenner, så vi har lite å samanlikne med. Vi har ikkje andre ord for det enn å seie at perspektivet og terminologien som høyrer til, er *fenomenologisk*. Forskaren lyt gjere eit anna kvalitativt grep her enn i operasjonaliseringar av andre teoriar for å kunne overføre den generelle innsikta til

innsamling og analyse av empiriske utsegn. Vi har her ei allmenngyldiggjering av konkrete tilfelle som snarare følgjer ein matematisk modell (Føllesdal 1993). Det allmenngyldige ved "trekantar" som ikkje-empirisk felt i matematikk, er uavhengig av konkrete trekantar, om dei er små eller store, laga av papp eller kritt på ei tavle. Formuleringa om ein ideal trekant har trekk som på eitt vis liknar på fenomenologiske grep som finn språkleg uttrykk i ord som horisont og kropp. Kva er det med horisont generelt som er med i den sosiale konstitueringa av kunnskap for alle menneske? Kva er det med horisonten til enkeltmenneske som bestemmer deira sosiale konstituering av kunnskap, deira relevanssystem? Har vi eit inntrykk av kva dette er, kan vi føre denne innsikta inn i grunnlaget for analysen av det vi studerer og til innsamlinga av informasjon for analysen. Dette gjeld òg for innsamling og analysar av kvantitative data, for denne kvantitative verksemda vil òg kvile på nokre kvalitative grep som føreset meining.

Om nokon vil seie at dei vil arbeide fenomenologisk (ev. fenomenologisk-hermeneutisk, livsverdsfenomenologisk, fenomenologisk orientert o.l.), meiner eg at dei på same måten bør gå inn i tidlegare fenomenologiske analysar med utgangspunkt i perspektivet frå livsverda og sjå kva ein kan lære av det i høve til grepet ein skal gjere i sitt eige forskingsfelt. Vil vi endre på teoretiseringa frå fenomenologien omkring feltet vi studerer, må vi først gjere det med stø frå ein fenomenologisk-filosofisk argumentasjon. Vi står ikkje på berr bakke og treng ikkje finne opp hjulet på nytt. Fenomenologar har filosofert mykje allereie, og vi kan lære av å gå via teoriane åt Schütz, Heidegger, Sartre, Merleau-Ponty, Arendt, Gadamer, Ricoeur, Berger og Luckmann. For sosiologisk teoretisering er sosialfilosofien åt Schütz ein ståstad for å gripe perspektivet frå Husserl innanfor ein samfunnsvitskapleg samanheng. Andre ståstader er sjølvsagt òg aktuelle (Ferguson 2006), men Schütz er nok den som kom lengst i å tenkje prinsipielt. I psykologi kan vi velje andre tilretteleggingar av perspektivet, t.d. Giorgi (1985; 2000). Det er òg nærliggjande å studere dei som følgde tett i fotefara frå Schütz for å sjå kva retning denne sosialfilosofien tok.

Luckmann (2001:8) peikar på korleis vi kan lære av Schütz når han føreslår å kalle livsverdsforskninga for eit forskingsprogram der analysen av livsverdsstrukturane og "protososiologiske" eller førstesosiologiske innsikter tener som *ordningsprinsipp* i empirisk forskning. Teoriane frå arbeida åt Schütz, Kellner, Berger og Luckmann er òg eidetiske teoriar som vi kan knyte tett til Husserl (Schütz 1932; Berger & Luckmann 1966; Berger 1967; Schütz 1971;

Schütz & Luckmann 1979; Berger & Kellner 1981; Schütz & Luckmann 1984; Luckmann 1991, 2002). Men som alle veit som har lese *The social construction of reality* (Berger & Luckmann 1966), så kjem impulsane samstundes frå ei rad filosofar og sosiologar utan at forfattarane eigentleg vert eklektiske. I deira fenomenologisk orienterte sosiologi glir ulike teoriar inn som i eit saumlaust klede under ei nydefinering av kunnskapssosiologien med vekt på språk- og religionssosiologi. Det som manglar i denne boka sett frå dagens forskningssituasjon, er det narrative uttrykket som eit ekte livsverdsuttrykk. I lys av fenomenologisk hermeneutikk er det òg manglar i høve til refleksjonar kring for forståing og horisontsamansmelting. Men av di dette er teoretiseringar av forteljing og tolking som sjølv har vokse ut frå fenomenologisk tankegang, er det heller ikkje vanskeleg å plassere tolkingsteoriar frå Gadamer eller teoriar om det narrative uttrykket frå Ricoeur inn i teoriane til Schütz, Berger og Luckmann.

Sosialfilosofien i *The social construction of reality* presenterer òg i stor grad allmenngyldige eller eidetiske innsikter, t.d. teorien om at alle sosiale situasjonar kan skildrast som resultat av ein tredelt prosess gjennom triangelet internalisering, eksternalisering og objektivisering (jf. sitatet frå Luckmann ovanfor). Triangelet går attende til Husserl, og vi finn det i Merleau-Ponty (jf. Zahavi 2001b:111ff). Som med alle slike omgrep, kan vi bruke desse i vurdering av alle situasjonar. Men akkurat korleis denne situasjonen er komen til og om det finst andre like trekk ved ulike situasjonar, det er på si side empiriske spørsmål. Ein god og sakssvarande bruk av eidetiske innsikter om det intersubjektivt konstituerande kan vi ikkje mekanisk fylle ut på bakgrunn av empiriske utsegn, men vi må bruke dei innsiktsfullt, kreativt og i sjølve analysen i tråd med det empirien kan seiast å tillate. Då kan endring verte forklart som ei overvekt av eksternalisering, medan mangel på endring kan skildrast som mest internalisering. Når Berger og Luckmann hevdar at alle sosiale institusjonar (breitt forstått) involverer legitimeringar (Berger & Luckmann 1966:92ff), er det på same måten ikkje i seg sjølv noko vi kan forske på empirisk. Vi kan i denne samanhengen berre forske empirisk på graden og typen av legitimering, eller vi kan gå inn i ein meir filosofisk-fenomenologisk diskusjon om legitimeringsteorien. Eit slikt ordskifte om teorien kan sjølv sagt vere motivert ut frå empirisk forskning, det er ikkje vassette skott mellom teori, empiri og praksis her.

Fokuset på det *generaliserte* (allmenngyldige) subjektive i konstitusjonen må verte understreka i handlingsteorien. Det er dette som gjer at fenomenolo-

logien høver så godt som utgangspunkt for analysar av brukar- eller aktørperspektivet. Det subjektive som ligg i brukar- eller aktørperspektivet er utgangspunktet for heile prosessanalysen av forholdet mellom individ og samfunn. Å starte i det subjektive er sjølvsgt uproblematisk, for kva er alternativet? Ingen kan byrje andre stader enn med seg sjølv, og kunnskap finst ikkje uavhengig av menneske. Kunnskap er alltid kunnskap for nokon, vil ein fenomenolog seie (jf. Luckmann 1990), og det er vel det same som ligg i formuleringa frå Østerberg (1972:107) om "innvendighetens forståelsesform". Problemet sett frå ståstaden til Berger og Luckmann er heller at somme vert verande i *ei* av sidene i triangelet og ikkje trekkjer inn det heile og dialektikken mellom sidene i sjølve konstitueringa. Det generaliserte grepet om det subjektive gjer òg at vi kan kombinere første- og tredjepersonsperspektiv. Det er gjennom dette *generaliserte* subjektive at analysen av brukar- eller aktørperspektivet ikkje berre vert synsing, subjektivistisk og tilfeldig. Då først får vi objektivert det subjektive og tematisert samspelet mellom individ og samfunn.

Kunnskap vert ikkje i dette perspektivet sett på som noko vi først *har* og så anvender, men noko som sjølv veks fram i og med deltakinga vår i verda. Språk og kunnskap er ikkje instrument vi brukar i møte med røyndomen, men vert til (eksternalisert), lært (internalisert) og halde ved like (objektivert) alt medan vi er i verda. Verda *er* ikkje der ute uavhengig av oss, ho *vert* konstituert i handlingar og det er "hefta" meining ved denne konstitusjonen som Schütz (1932) skreiv i si første bok (jf. Karlsaune 2005; 2007). Vi konstituerer, vert konstituert og held det som er konstituert oppe i ein sirkulær prosess som ikkje er ulikt det som går føre seg i den hermeneutiske sirkelen slik Gadamer såg det for seg. Det er nettopp av di vi talar om opne horisontar og tek *alle* desse faktorane i triangelet på alvor at vi kan snakke om ein ekte kritisk humanisme ut frå dette perspektivet. Konkrete uttrykk for det subjektive, det intersubjektive og det objektiverte høyrer alle med.

Det er sjølvsgt ikkje ein kritikk av perspektivet at det enno ikkje er brukt på eit bestemt område (jf. kritikken av Berger og Luckmann (1966) i Veiden 2000; Blin 2007). Det er i alle fall ikkje ein kritikk av perspektivet som perspektiv, men heller ein kritikk av omfanget og måten perspektivet er brukt på, med mindre ein kan tenkje seg at det ligg grenser i kva for emne perspektivet kan ta opp, noko ein logisk sett ikkje kan seie om fenomenologi. Alt kan verte tematisert i eit fenomenologisk perspektiv slik Husserl legg opp til det, og det kan såleis i prinsippet danne ein grunnlagsteori for arbeidet i alle human- og samfunnsvitskaplege forskingsfelt.

Noter

- 1 Artikkelen byggjer på eit føredrag i samband med eit doktorgradskurs ved Politihøgskolen i Oslo/Juridisk Fakultet, UiO, 6. mars 2007. Tittel: "Livet i kvardagen. Den fenomenologiske forskingstradisjonen med Berger og Luckmann frå Schütz og Husserl". Eg er stor takk skuldig James McGuirk ved Senter for praktisk kunnskap ved Profesjonshøgskolen, Høgskolen i Bodø, for verdifulle kommentarar til artikkelen og for uttrykket "svake essensar".
- 2 Husserl (1993:120), sitert etter Zahavi (2001b:179).
- 3 Husserl (1973a:223) sitert etter Zahavi (2001b:204).
- 4 Schütz vert stundom presentert som tysk (Furseth & Repstad 2003:72; Postholm 2005:41), men har var frå Austerrike. Han måtte på grunn av sin jødiske bakgrunn, og som så mange andre, flykte først til Frankrike og så til USA etter det nazityske Anschluss rett før den andre verdskrigen (Barber 2004).
- 5 *Die Strukturen der Lebenswelt*, Schütz & Luckmann 2003, eng. oms. *The structures of the Life-World*, 1972 og 1973.
- 6 Luckmann (1990:13), mi omsetjing.
- 7 Husserl (1973a:289) sitert etter Zahavi (2001b:176).

Litteratur

- Altheide, D. (1977) The sociology of Alfred Schütz. I J. D. Douglas & Johnson, J. M. (red.), *Existential sociology* (side 133–152). London: Cambridge
- Barber, M. (2004) *The participating citizen. A biography of Alfred Schutz*. New York: State University of New York Press
- Bengtsson, J. (1998) *Fenomenologiska utflykter. Människa och vetenskap ur ett livsvärldsperspektiv*. Göteborg: Daidalos
- Bengtsson, J. (1999) *Med livsvärlden som grund. Bidrag till utvecklandet av en livsvärldsfenomenologisk ansats til pedagogisk forskning*. Lund: Studentlitteratur
- Bengtsson, J. (red.). (1993) *Sammanflätningar. Husserls og Merleau-Pontys fenomenologi*. Göteborg: Daidalos
- Bengtsson, J. (red.). (2006) *Å forske i sykdoms- og pleiererfaringer. Livsverdens fenomenologiske bidrag*. Kristiansand: Høyskoleforlaget
- Berger, P. (1967) *The sacred canopy. Elements of a sociological theory of religion*. New York: Doubleday
- Berger, P., & Kellner, H. (1981) *Sociology reinterpreted. An essay on method and vocation*. New York: Anchor Press/Doubleday
- Berger, P., & Luckmann, T. (1966) *The social construction of reality. A treatise in the sociology of knowledge*. Garden City, New York: Anchor Books/Doubleday
- Blin, T. (1995) *Phénoménologie et sociologie compréhensive. Sur Alfred Schütz*. Paris:

L'Harmattan

Blin, T. (1999) *Phénoménologie de l'action sociale. À partir d'Alfred Schütz*. Paris:

L'Harmattan

Blin, T. (2007) Alfred Schütz et la compréhension du social. I: A. Schütz, *Essais sur le monde ordinaire* (side 9-25). Paris: Editions du Félin

Brodersen, A. (1994) *Sosiologi som opplevelse*. Oslo: Universitetsforlaget

Creswell, J. W. (2007) *Qualitative inquiry and research design. Choosing among five approaches*. Thousand Oaks, Calif.: Sage

Creswell, J. W. (2008) *Educational research. Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research*. Upper Saddle River, N.J.: Pearson

Dalseth, E. (1972) *Sosiologi og filosofi. Debatten om sosiologiens grunnlag*. Oslo, Bergen, Tromsø: Universitetsforlaget

Derrida, J. (1973) *Speech and phenomena. And other essays on Husserl's theory of signs*. Evanston: Northwestern University Press

Embree, L. (2007) *Reflective Analysis. A First introduction into phenomenological investigation*. Bucharest: Zeta Books

Embree, L. (red.). (1988) *Wordly phenomenology. The continuing influence of Alfred Schutz on North-American human sciences*

Embree, L. (red.). (1997) *Encyclopedia of phenomenology*. Dordrecht: Kluwer

Endress, M. (2005) Reflexivity, reality and relationality. The inadequacy of Bourdieu's critique of the phenomenological tradition in sociology. I: M. Endress, Psathas, G. & Nasu, H. (red.), *Explorations of the life-world. Continuing dialogues with Alfred Schutz* (side 51-74). Dordrecht: Springer

Endress, M. (2006) *Alfred Schütz*. Konstanz: UVK Verlagsgesellschaft

Ferguson, H. (2006) *Phenomenological sociology. Experience and insight in modern society*. London: Sage

Fuglseth, K. (2007) Tilbake til Husserl? Nokre utfordringer til livsverdsfenomenologien. *Nordisk tidsskrift for helseforskning* (2), 1-11

Furseth, I., & Repstad, P. (2003) *Innføring i religionssosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget

Føllesdal, D. (1993) Edmund Husserl. I: T. Berg Eriksen (red.), *Vestens tenkere* (side 168-189). Oslo: Aschehoug

Føllesdal, D., & Walløe, L. (2000) *Argumentasjonsteori, språk og vitenskapsfilosofi*. Oslo: Universitetsforlaget

Gadamer, H. G. (1990) *Wahrheit und Methode; Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*. Tübingen: J.C.B. Mohr

Gall, M. D., Gall, J. P., & Borg, W. R. (2003) *Educational research. An introduc-*

- tion. Boston: Allyn and Bacon
- Giddens, A. (1984) *The constitution of society. Outline of the theory of structuration*. Berkeley: University of California Press
- Gilje, N., & Grimen, H. (1993) *Samfunnsvitenskapenes forutsetninger. Innføring i samfunnsvitenskapenes vitenskapsfilosofi*. Oslo: Universitetsforlaget
- Giorgi, A. (1985) Sketch of a psychological phenomenological method. I: A. Giorgi (red.), *Phenomenology and psychological research* (side 8-22). Pittsburgh, PA: Duquesne University Press
- Giorgi, A. (2000) The status of Husserlian phenomenology in caring research. *Scandinavian journal of caring science*, 14, 3–10
- Habermas, J. (1981) *Theorie des kommunikativen Handelns; 2: Zur Kritik der funktionalistischen Vernunft*. Frankfurt am Main: Suhrkamp
- Held, K. (2003) Husserl's phenomenology of the life-world. I: D. Welton (red.) *The new Husserl. A critical reader* (side 32-62). Bloomington, Ind.: Indiana University Press
- Husserl, E. (1962) *Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie. Eine Einleitung in die phänomenologische Philosophie*. Haag: Nijhoff
- Husserl, E. (1973a) *Zur Phänomenologie der intersubjektivität. Texte aus dem Nachlass*. I. Kern Dordrecht: Nijhoff
- Husserl, E. (1973b) *Zur Phänomenologie der Intersubjektivität. Texte aus dem Nachlass. Dritter Teil 1929-1935*. Haag: Nijhoff
- Husserl, E. (1984a) *Logische Untersuchungen; 1*. Dordrecht: Nijhoff
- Husserl, E. (1984b) *Logische Untersuchungen; 2*. Dordrecht: Nijhoff
- Husserl, E. (1993) *Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie. Ergänzungsband, Texte aus dem Nachlass 1934-1937*. Dordrecht: Nijhoff
- Husserl, E., & Kern, I. (1973) *Zur Phänomenologie der intersubjektivität. Texte aus dem Nachlass*. Dordrecht: Nijhoff
- Järvinen, M., & Mik-Meyer, N. (2005) *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv. Interview, observationer og dokumenter*. København: Reitzel
- Karlsaune, G. E. (2005) *I møte med religion i dag. Religionssosiologiske essay*. Trondheim: Tapir
- Karlsaune, G. E. G. (2007) Livet i hverdagen. Den fenomenologiske forskningstradisjonen med Berger og Luckmann fra Schütz og Husserl. *Materia-listen*, 35 (1-2), 51-72
- Knoblauch, H. (2005) *Wissenssoziologie*. Konstanz: UVK

- Knoblauch, H., Schnettler, B., Raab, J., & Soeffner, H.-G. (2006) *Video analysis. Methodology and methods. Qualitative audiovisual data analysis in sociology* Frankfurt am Main: Peter Lang
- Kvernbekk, T. (2005) *Pedagogisk teoridannelse. Insidere, teoriformer og praksis*. Bergen: Fagbokforlaget
- Lafferty, W. M. (1977) Externalization and dialectics. Taking the brackets off Berger and Luckmann's sociology of knowledge. *Cultural Hermeneutics* (4), 139–161
- Luckmann, T. (1990) Towards a science of the subjective paradigm. Protosociology. *Critique and humanism. Journal for critical theory and humanitarian studies* (Special issue 1990. Phenomenology as a dialogue. Dedicated to the 90th anniversary of Alfred Schutz), 9–15
- Luckmann, T. (1991) *Die unsichtbare Religion*. Frankfurt am Main: Suhrkamp
- Luckmann, T. (1992) *Theorie des sozialen Handelns*. B. e. al. Berlin: de Gruyter
- Luckmann, T. (2001) Livsverden. Motebegrep eller forskningsprogram? *Tidskrift for kirke, religion og samfunn*, 14 (1), 3–11
- Luckmann, T. (2002) *Wissen und Gesellschaft. Ausgewählte Aufsätze 1981-2002*. Konstanz: UVK
- Merleau-Ponty, M. (1945) *Phénoménologie de la perception*. Paris: Gallimard
- Mohanty, J. N. (1997) *Phenomenology. Between essentialism and transcendental philosophy*. Evanston, Ill.: Northwestern University Press
- Moi, T. (1998) *Hva er en kvinne? Kjønn og kropp i feministisk teori*. Oslo: Gyldendal
- Næss, A. (2001) *Filosofiens historie*. Oslo: Universitetsforlaget
- Postholm, M. B. (2005) *Kvalitativ metode. En innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier*. Oslo: Universitetsforlaget
- Rehorick, D. A., & Bentz, V. M. (red.). (2008) *Transformative phenomenology. Changing ourselves, lifeworlds, and professional practice* Lanham, Maryland: Lexington Books. Vert publisert juni 2008
- Ricoeur, P. (1991) *Temps et récit*. [Nouv.] éd. de poche Paris: Seuil
- Schnettler, B. (2004) *Zukunftsvisionen. Transzendenzerfahrung und Alltagswelt*. Konstanz: UVK
- Schnettler, B. (2006) *Thomas Luckmann*. Konstanz: UVK Verlagsgesellschaft
- Schütz, A. (1932) *Der sinnhafte Aufbau der sozialen Welt*. Wien: Springer
- Schütz, A. (1964a) *Collected Papers; 2: Studies in Social Theory*. Haag: Martinus Nijhoff Publishers
- Schütz, A. (1964b) *Collected Papers; 3. Studies in phenomenological philosophy*. Haag: Martinus Nijhoff Publishers

- Schütz, A. (1971) *Das Problem der Relevanz*. New Haven; London: Suhrkamp
- Schütz, A. (2007) *Essais sur le monde ordinaire*. Paris: Editions du Félin
- Schütz, A., & Luckmann, T. (1972) *The Structures of the Life-World; 1*. Evanston: Northwestern University Press
- Schütz, A., & Luckmann, T. (1973) *The Structures of the life-world; 2*. Evanston, Illinois: Northwestern University Press
- Schütz, A., & Luckmann, T. (2003) *Strukturen der Lebenswelt*. Konstanz: UVK
- Schütz, A., & Zaner, R. M. (1970) *Reflection on the problem of relevance*. New Haven; London: Yale University Press
- Skjervheim, H. (1976) *Deltakarar og tilskodar og andre essays*. Oslo: Tanum
- Spiegelberg, H. (1994) *The phenomenological movement. A historical introduction*. Dordrecht: Kluwer Academic Press
- Søndenå, K. (2004) *Kraftfull refleksjon i lærarutdanninga*. Oslo: Abstrakt
- van Manen, M. (red.). (1997) *Researching lived experience. Human science for an action sensitive pedagogy*. New York: State of University of New York Press
- van Manen, M. (red.). (2002) *Writing in the dark. Phenomenological studies in interpretive inquiry*. Ontario: The Althouse Press
- Veiden, P. (2000) Innledning. I P. L. Berger & Luckmann, T. *Den samfunnsskapte virkelighet* (side 7–19). Bergen: Fagbokforlaget
- Widerberg, K. (2007) Institusjonell etnografi. En ny mulighet for kvalitativ forskning? *Sosiologi i dag*, 37 (2), 7–28
- Zahavi, D. (2001a) *Husserl and transcendental intersubjectivity. A response to the linguistic-pragmatic critique*. Athens, Ohio: Ohio University Press
- Zahavi, D. (2001b) *Husserls fænomenologi. Ny, revideret udgave*. Gyldendal: København
- Zahavi, D. (2003) Husserl's intersubjective transformation of transcendental philosophy. I: D. Welton (red.), *The new Husserl. A critical reader* (side 233–251). Bloomington, Ind.: Indiana University Press
- Østerberg, D. (1966/1972) *Forståelsesformer. Et filosofisk bidrag*. Oslo: Pax

Samandrag

Husserl som sosiolog. Den sosiologiske vendinga hjå Husserl og tilrettelegginga av eit fenomenologisk perspektiv i human- og samfunnsvitskap.

Artikkelen trekkjer fram dagens Husserl-forskning som peikar på nye sider ved Husserls fenomenologi som gjer fenomenologien langt meir interessant

for human- og samfunnsforskning enn det mange til no har trudd. Denne forskinga byggjer på dei siste publikasjonane frå Husserl og på dei etterlatne manuskripta hans – no publisert i Husserliana-serien med vekt på drøftingar av livsverda og vilkåra for intersubjektivitet. Det vert argumentert for at Husserl ikkje lenger kan bli sett på som metodologisk solipsist, men som ein ekte sosialfilosof og sosialkonstruktivist. Ei rad inngroddde vrangførestellingar i sosiologisk teori om fenomenologi må difor avlivast og endrast i tråd med denne nye Husserl-forskinga. Utfordringa ligg i korleis vi kan utvikle strategiar for tilretteleggingar av perspektivet i høve til terminologi, metodologiske prinsipp og forklaringsmodellar. For å svare på denne utfordringa presenterer og kritiserer artikkelen tradisjonell kritikk av Husserl og viser korleis Husserl endra seg over tid. Det nye synet på Husserl som sosialfilosof gjer òg at vi kan kople han langt sterkare til den sosiologien som alt er fenomenologisk orientert, meir kanskje enn representantane for denne sosiologien sjølve har vore klar over. Representantar for denne retninga som Alfred Schütz, Peter Berger, Thomas Luckmann og andre, kan likevel meir enn nokon annan teori vise oss korleis vi konkret kan leggje til rette for dei allmenngyldige innsiktene i fenomenologien i høve til empiriske undersøkingar. Artikkelen viser dette ved ein presentasjon av horisontomgrepet hos Husserl og korleis denne førestellinga om ein horisont hos alle menneske kan koplast med teorien om kvardagens relevanssystem hos Schütz og med delar av kunnskapssosiologien hos Berger og Luckmann.